

The Role of Afghan Tradition in the Failure of Leftist Modernism in Afghanistan (1978-1992)

Vahid Sinaee¹

Associate Professor, Department of Political Science, Faculty of Law and
Political Science, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran

Ahmad Arshad Khatibi

A Ph.D. Candidate, Political Science, Faculty of Law and Political
Science, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran

(Date received: 24 July 2024 - Date approved: 13 September 2024)

Abstract

Introduction: Leftist modernism was experienced during the government of the People's Democratic Party (1978-1992) in Afghanistan. The leftist modernism had special characteristics during the ruling period of the People's Democratic Party. This model of modernism was influenced by Soviet models and relied on authoritarian policies and was violently implemented in Afghanistan. The government of the People's Democratic Party, especially the People's Party government, wanted to implement reforms quickly and not gradually. Another characteristic of left modernism in Afghanistan was its ideological nature. For the People's Democratic Party, especially the People's party government, modernization was not a goal, but a means to dominate and consolidate the party government in economic, social and cultural fields; Land reforms, literacy and women's participation in political and social life were the most important reform programs of the People's Democratic Party government. Meanwhile, land reform can be considered the most important reform program of the leftist government. This type of modernism had some success in modernizing Afghanistan, but it could not achieve its main goals. Various factors have contributed to the

¹. E-mail: sinaee@um.ac.ir (Corresponding Author)

failure of leftist modernism. Afghan tradition has been one of the important factors in the failure of leftist modernism.

Research question: How did the Afghan tradition play a role in the failure of leftist modernism?

Research hypothesis: The essential contradiction of the indicators of the Afghan tradition with the leftist ideas and modernism caused its failure. Being Islamic, being ethnic, being historical, people's extreme sensitivity towards the private sphere, centrism, anti-government, and xenophobia can be counted among the important indicators of the Afghan tradition. The ideological de-traditionalization of left-wing modernism led to the promotion of tradition and intensified the conflict between tradition and modernity in Afghan society. With the onset of left modernism, the identity of the Afghan tradition was threatened. To defend its identity, tradition had to confront and was able to play different roles in the failure of this model of modernity.

Methodology and theoretical framework: In this article, the qualitative research method and the required data and information have been collected in documentary and library form. The theoretical framework of this research is based on some basic modernization assumptions, such as the fact that development is an internal matter as well as a complex, gradual and evolutionary process, at the same time some of the ideas of late modernization including the possibility of interaction between tradition and modernity, the non-integral nature of development, and the necessity of paying attention to tradition in the development process.

Results and discussion: The Afghan traditions were able to play complex and multiple roles in the failure of the main programs of left modernism, such as land reforms, fight against illiteracy and women's participation and political and social freedom. In the first step, the Afghan tradition, as a "unified" force, united its guards and followers against leftism and leftist modernism. Despite the differences that existed among the leftist opposition forces, they all agreed that the leftist economic, cultural and social reforms, which had a socialist and secular nature, are against Islamic and traditional values and resistance

to them is a religious and patriotic matter. The Afghan tradition was the motive to fight against leftist modernism.

Islam, as the main indicator and component of the Afghan tradition, aroused the feelings and motivations of the followers of this tradition, especially the villagers. They joined Islamic political parties (Jihadi Organizations) to fight against the leftist government and its reform programs. "Giving legitimacy" to the opposing forces of leftist modernism was another role of the Afghan tradition. The Sunni guardians were able to easily shape the mentality of the people among the people, especially in the villages, which were the main base of the Sunnah, in such a way that the people consider them to be right and the other party to be false.

The Afghan tradition played its role in a complex way in the defeat of the reform programs of the People's Democratic Party government. On the one hand, it gave legitimacy, motivation and unity to the followers and guardians of tradition, but on the other hand, it took away the legitimacy of the Afghan People's Democratic Party. In other words, the function of the Afghani tradition was completely positive for its adherents but completely negative for the executors of leftist modernism. During the implementation of leftist reforms, there were behaviors and actions of the leaders that evoked the Afghan tradition. The agents and implementers of land reforms in the villages did actions that were considered disrespectful to religion by the people. They did not respect local clerics and landowners, while these people had a lot of social influence in the villages, which is the main base and origin of the tradition. In addition, they used leftist literature that was not understandable for the villagers. Bringing women to literacy courses in villages was also in conflict with rural culture.

Conclusion: The findings of this research show that Afghan tradition played a very important role in the failure of leftist modernism. Unity, motivation and legitimization were the three roles played by the Afghan tradition in the fight against leftist reforms. The nature and characteristics of Afghani tradition were in complete contrast with the nature and characteristics of left modernism. For its survival, the Afghan tradition used all its power and strength in the fight against

leftism and finally won. The reform experience of the People's Democratic Party can be important for the pro-modernist forces in Afghanistan. The Afghan tradition has always been victorious against different approaches of modernism. Therefore, the revival of tradition will have a negative effect on the process of Afghanistan's modernization.

Keyword: Tradition, Leftist Modernism, Leftist Government, People's Democratic Party, Afghanistan.

نقش سنت افغانی در ناکامی نوگرایی چپ‌گرایانه در افغانستان (۱۹۷۸ تا ۱۹۹۲)

وحید سینائی^۱

دانشیار گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

احمد ارشاد خطیبی

دانشجوی دکتری علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۳ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۲۳)

چکیده

نوگرایی چپ‌گرایانه در دوره زمامداری حزب دموکراتیک خلق (۱۹۷۸ تا ۱۹۹۲) در افغانستان تجربه شد. این نوع نوگرایی، موفقیت‌هایی در نوسازی افغانستان داشت اما نتوانست به هدف‌های اصلی‌اش دست یابد. اصلاحات ارضی، سوادآموزی، مشارکت سیاسی و اجتماعی زنان، سه برنامه اصلی نوگرایی چپ‌گرایانه در افغانستان بود که هر سه با ناکامی روبه‌رو شد. عامل‌های مختلفی در ناکامی نوگرایی چپ‌گرایانه نقش داشته‌اند. سنت افغانی از عامل‌های مهم در ناکامی نوگرایی چپ‌گرایانه بوده است. در این نوشتار به دنبال پاسخ این پرسش هستیم که در شکست نوگرایی چپ‌گرایانه در افغانستان، سنت افغانی چگونه نقش داشت؟ در پاسخ این فرضیه مطرح می‌شود که تضاد ریشه‌ای شاخص‌های سنت افغانی با اندیشه‌ها و نوگرایی چپ‌گرایانه سبب شکست آن شد. روش این نوشتار، کیفی تاریخی و داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز، به شیوه اسنادی و کتابخانه‌ای گردآوری شده است. رویارویی سنت و نوشدگی (مدرنیته)، چارچوب نظری نوشتار را تشکیل می‌دهد. یافته‌های این نوشتار نشان می‌دهد که سنت‌زدایی ایدئولوژیک نوگرایی چپ‌گرایانه، تحریک سنت را در پی داشت و نزاع میان سنت و نوشدگی را در افغانستان تشدید کرد. با آغاز نوگرایی چپ، هویت سنت افغانی با خطر روبه‌رو شد. سنت برای دفاع از هویت خود، ناگزیر به رویارویی شد و از همه ظرفیت‌های خود استفاده کرد. سنت افغانی در شکست نوگرایی چپ‌گرایانه در افغانستان، تاثیرهای مختلف داشت. سنت افغانی از یک سو موجب اتحاد نیروهای ضدنوگرایی چپ شد. از سوی دیگر پیروان سنت را بسیج کرد و مبارزه آنان را مشروعیت بخشید. سرانجام سنت افغانی توانست راه نوگرایی چپ را مسدود کند و به پیروزی دست یابد.

واژگان اصلی:

سنت، نوگرایی چپ‌گرایانه، دولت چپ‌گرا، حزب دموکراتیک خلق، افغانستان.

^۱ نویسنده مسئول sinaee@um.ac.ir

مقدمه

در دوران حاکمیت حزب دموکراتیک خلق (۱۹۷۸ تا ۱۹۹۲) در عرصه‌های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، اصلاحات، سیاست‌ها و برنامه‌هایی در افغانستان اجرا شد که تا پیش از آن پیشینه‌ای نداشت. این اقدام‌ها سرشتی چپ‌گرایانه داشت. از این رو می‌توان اصطلاح «نوگرایی چپ‌گرایانه» را در مورد این سیاست‌ها به کار برد. از آنجا که اصلاحات دولت حزب دموکراتیک خلق، به صورت کامل از الگوی «سوسیالیسم روسی»^۱ پیروی می‌کرد، می‌توان اصطلاح «نوگرایی سوسیالیستی به سبک شوروی»^۲ را نیز برای آن‌ها به کار برد.

اصلاحاتی که در دولت حزب دموکراتیک خلق در افغانستان انجام شد، سرشتی ملی و بومی نداشت. هدف این اصلاحات، روسی‌سازی^۳ افغانستان و تحکیم پایه‌های رژیم مورد حمایت شوروی بود. بعد از کودتای ۲۸ آوریل ۱۹۸۷ روسی‌سازی سازمان‌های اداری و فرهنگی افغانستان در چندین جهت به جریان افتاد. در دسامبر ۱۹۷۹ پس از اینکه نیروهای نظامی اتحاد شوروی وارد افغانستان شدند، روسی‌سازی افغانستان شدت یافت و این اقدام‌ها انجام شد:

۱. در اداره‌های دولتی، مشاوران روسی تعیین شدند، ۲. نظام اداری بر مبنای نظام اداری شوروی سازماندهی شد، ۳. مانند شوروی، رسانه‌ها و وسایل ارتباط جمعی، در کنترل دولت قرار گرفت، ۴. نظام آموزش و پرورش افغانستان از نو تنظیم شد، ۵. استفاده از زبان روسی در افغانستان افزایش یافت، ۶. دانشجویان، دانش‌آموزان و افسران زیادی برای تحصیل به شوروی فرستاده شدند (Razavi, 1989: 20-21).

نوگرایی در افغانستان در سال‌های حاکمیت حزب دموکراتیک خلق را می‌توان در دو مرحله مطالعه کرد: مرحله نخست، دوره زمامداری جناح خلق (دولت تره‌کی و امین، سال‌های ۱۹۷۸ تا ۱۹۷۹). مرحله دوم، دوره زمامداری گروه پرچم (دولت کارمل و نجیب‌الله، سال‌های ۱۹۷۹ تا ۱۹۹۲). در دولت تره‌کی بلندپروازی، شتاب‌زدگی و کارهای به‌شدت خشونت‌آمیزی در اجرای اصلاحات انجام شد، اما در دولت حفیظ‌الله امین از برنامه‌های اصلاحی خیر زیادی نبود. در دولت کارمل تلاش شد از تجربه پیشین استفاده و از شتاب‌زدگی خودداری شود. در دوره زمامداری نجیب‌الله، انعطاف و مدارای بیشتری انجام شد. دولت نجیب‌الله می‌خواست اصلاحات به تدریج انجام و از حمایت مردمی برخوردار شود.

نوگرایی چپ در دوره حاکمیت حزب دموکراتیک خلق، متأثر از الگوهای شوروی و متکی به سیاست‌های آمرانه بود و در افغانستان با خشونت انجام شد. دولت حزب دموکراتیک خلق به‌ویژه دولت جناح خلق می‌خواست اصلاحات را سریع اجرا کند. ویژگی دیگر نوگرایی چپ

^۱ Russian Socialism

^۲ Soviet-style Socialist Modernization

^۳ Russification

در افغانستان، ایدئولوژیک‌بودن آن بود. برای دولت چپ‌گرا نوگرایی هدف نبود، بلکه ابزاری برای سلطه و تحکیم دولت حزبی بود. در عرصه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، اصلاحات ارضی، سوادآموزی و مشارکت زنان در زندگی سیاسی و اجتماعی، مهم‌ترین برنامه‌های اصلاحی دولت حزب دموکراتیک خلق بود. این برنامه‌های اصلاحی، با ناکامی روبه‌رو شدند. اصلاحات ارضی که مهم‌ترین برنامه دولت بود به هدف‌های خود دست نیافت. دولت می‌خواست به وسیله این برنامه در روستاها نفوذ کند؛ اما این برنامه نه تنها موجب نفوذ دولت در روستاها نشد، بلکه با مخالفت روستاییان روبه‌رو شد. برنامه سوادآموزی دولت چپ‌گرا در شهرها دستاوردهایی داشت؛ اما در روستاها از آن استقبال نشد. برنامه مشارکت زنان در زندگی سیاسی و اجتماعی نیز به هدف‌های خود دست نیافت.

در این نوشتار به دنبال پاسخ این پرسش هستیم که در شکست نوگرایی چپ‌گرایانه در افغانستان، سنت افغانی چگونه نقش داشت؟ در پاسخ این فرضیه مطرح می‌شود که تعارض یا تضاد ریشه‌ای شاخص‌های سنت افغانی با اندیشه‌ها و اصلاحات چپ‌گرایانه، سبب شکست اصلاحات چپ‌گرایانه شد. در این نوشتار با روش کیفی تاریخی و با اتکا به اسناد و منابع کتابخانه‌ای، نقش سنت افغانی، شاخص‌ها، پاسداران و پیروان آن در ناکامی برنامه‌های اصلی نوگرایی چپ‌گرایانه در افغانستان را بررسی می‌کنیم. نظریه کشمکش سنت و نوشدگی چارچوب نظری نوشتار را تشکیل می‌دهد.

پیشینه پژوهش

منابع موجود در مورد احزاب و سازمان‌های سیاسی چپ‌گرا به‌ویژه حزب دموکراتیک خلق افغانستان به چهار دسته تقسیم می‌شوند: دسته اول، منابعی هستند که در دوره حکومت حزب دموکراتیک خلق به‌ویژه در دهه ۱۹۸۰ نوشته شده‌اند و از کارکرد دولت چپ‌گرا ستایش کرده‌اند. برای نمونه سیستانی (۱۹۸۸) در پژوهشی با عنوان «مناسبات سرزمینی و شیوه‌های برخورد به مسئله زمین و آب در افغانستان، سال‌های ۷۰ و ۸۰ قرن بیستم»، اصلاحات ارضی دولت حزب دموکراتیک خلق افغانستان را توصیف و از آن تمجید کرده است.

دسته دوم منابع، کتاب‌هایی هستند که اعضای رهبری حزب دموکراتیک خلق بعد از فروپاشی دولت چپ‌گرا، نوشته و منتشر کرده‌اند. بیشتر نویسندگان این آثار تلاش کرده‌اند از عملکرد جناح و گروه خود دفاع کنند. این منابع در قالب «خاطرات» و «زندگی‌نامه خودنوشته» منتشر شده‌اند. کشتمند (۲۰۰۱) در کتاب «یادداشت‌های سیاسی و رویدادهای تاریخی» به جناح خلق حزب دموکراتیک خلق به شدت انتقاد کرده است. او می‌نویسد حفیظ‌الله امین عامل بسیاری از اشتباه‌های این حزب بوده است. دسته سوم، کتاب‌ها و متن‌هایی هستند که مخالفان حزب

دموکراتیک خلق و اندیشه‌های چپ نوشته‌اند. در این منابع به ضعف‌ها، کاستی‌ها و اشتباه‌های سازمان‌های چپ اشاره شده است. اندیشمند (۲۰۰۹) در کتاب «حزب دموکراتیک خلق افغانستان، کودتا، حاکمیت و فروپاشی» کودتای حزب دموکراتیک خلق را نکوهش می‌کند. دسته چهارم، کتاب‌ها و مقاله‌هایی هستند که به سرشت، جریان‌شناسی، تبارشناسی، گونه‌شناسی، کارکرد و چگونگی شکل‌گیری اندیشه و سازمان‌های چپ در افغانستان پرداخته‌اند. نویسندگان این متن‌ها، افراد مستقل و چهره‌های دانشگاهی و علمی هستند. این منابع را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد: دسته‌ای را نویسندگان افغانستانی و دسته دیگر را نویسندگان خارجی نوشته‌اند.

شفاهی (۲۰۱۷) در کتاب «چپ‌گرایی در افغانستان»، احزاب چپ‌گرا در افغانستان را به سه دسته مارکسی‌لنینی^۱، مارکسیسم، لنینیسم و مائویسم^۲ و مارکسیسم‌اسلامیسم^۳ تقسیم کرده است. اروند (۲۰۲۰) در کتاب «سوسیالیسم یا توحش، تاریخ‌نگاری به کمک نشریات چپ افغانستان»، می‌نویسد شکست حزب دموکراتیک خلق، به مفهوم شکست سوسیالیسم و جنبش چپ در افغانستان نیست. مشعوف (۲۰۱۹) در کتاب «جریان دموکراتیک نوین، شعله جاوید» حزب مائوئی شعله را بررسی کرده و از رویارویی آن با حزب دموکراتیک خلق و احزاب اسلامی سخن گفته است. خواتی (۲۰۱۱) در مقاله «نگاه اجمالی به جریان‌های فکری و سیاسی افغانستان»، به جریان‌شناسی چپ نیز اشاره کرده است. علیزاده (۲۰۲۱) در مقاله «جریان‌شناسی فکری سیاسی چپ‌گرایی در افغانستان»، چپ افغانستانی را به دو گونه لنینی و مائوئی تقسیم‌بندی کرده است.

آرنولد (۱۹۸۵) در کتاب «کمونیسم دو حزبی افغانستان»، معتقد است متغیر قومیت کمونیسم افغانستان را از درون ویران کرد. روا (۱۹۹۰) در کتاب «افغانستان، اسلام و نوگرایی سیاسی» اصلاحات چپ‌گرایانه را ایدئولوژیک می‌داند. جیوستوزی (۲۰۰۷) در کتاب «افغانستان، جنگ، سیاست و جامعه (۱۳۵۷ تا ۱۳۷۱)» تصفیه‌های خونین درون‌حزبی در حزب دموکراتیک خلق را عاملی تعیین‌کننده در سیر بحران و رویدادها می‌داند. سنتلیور (۲۰۱۴) در مقاله «اصلاحات ارضی در افغانستان: از فروپاشی نظام سلطنتی تا سقوط طالبان» عامل‌های اصلی ناکامی اصلاحات چپ‌گرایانه را در ناپایداری اقتصادی، محاسبه اشتباه دولت از وضعیت روستاها، نزاع‌های قومی و رفتار خشونت‌آمیز مجریان اصلاحات می‌داند. پرنٹی (۲۰۱۲) در مقاله «بازنگری تجربه کمونیستی در افغانستان» می‌نویسد شکاف کهن میان شهر و روستا بر اصلاحات حزب دموکراتیک خلق تأثیر گذاشته بود.

1. Marxism - Leninism

2. Marxism - Leninism - Maoism

3. Marxism Islamism

در مورد سنت افغانی و نوسازی و اصلاحات در افغانستان هم کتاب‌ها و مقاله‌هایی وجود دارد. رسولی (۲۰۰۶) در کتاب «پاسخ سنت به سکولاریسم در افغانستان»، بر این نظر است که واکنش سنت به عرفی‌شدن به تحول در خود سنت و ایدئولوژیک‌شدن آن و قطب‌بند‌های قومی منجر شده است. فصیحی (۲۰۱۹) در مقاله «مدرنیته و سکولاریزاسیون معرفتی در افغانستان» می‌نویسد نوشدگی معرفتی در قالب نظام آگاهی لیبرالی و مارکسی به افغانستان وارد شده است. علی‌بابایی و سعادت (۲۰۱۴) در مقاله «نخبگان و شکست‌های مدرنیته در افغانستان» می‌نویسند نوسازی در افغانستان همواره امکان حرکت‌های ارتجاعی و واپس‌گرایانه را در جامعه تقویت کرده است.

در مورد شاخص‌های سنت افغانی مانند قبیله‌گرایی، ملی‌گرایی افغانی، پشتون‌والی (قواعد و رسوم قوم پشتون) نیز آثاری در دسترس است. انصاری (۲۰۱۵) در کتاب «ذهنیت قبیلوی» و واعظی (۲۰۰۲) در کتاب «افغانستان و سازه‌های ناقص هویت ملی» جامعه افغانی را جامعه قبیله‌ای و ناهمگون می‌دانند، اما روستار تره‌کی (۱۹۹۸) در کتاب «ساختارهای قدرت از نظر جامعه‌شناسی در افغانستان» می‌نویسد در افغانستان ملت وجود دارد و پشتون‌والی و ملی‌گرایی افغانی نقش مهمی در استحکام جامعه افغانی داشته است. رحمان (۱۹۹۵) در مقاله «زبان پشتو و شکل‌گیری هویت در پاکستان» به نفوذ پشتون‌والی در جامعه پشتون اشاره کرده است و می‌نویسد برای بیشتر پشتون‌ها، پشتون‌والی حکم قانون اساسی را دارد.

چارچوب نظری

نسبت سنت و نوشدگی و انگاره کشمکش سنت با نوشدگی، از دیرباز موضوع بحث اندیشمندان و جامعه‌شناسان بوده است. به‌طور کلی در این مورد دو دیدگاه وجود دارد: برخی به رویارویی و برخی دیگر به تعامل سنت و نوشدگی باور دارند. برای نخستین بار، در مطالعات اولیه نظریه‌های نوسازی به بحث رویارویی سنت و نوشدگی توجه شد. فرض اصلی نظریه نوسازی اولیه این است که توسعه امری درونی است و این فرهنگ و سنت‌ها است که مانع پذیرش نوسازی می‌شود. از دیدگاه نظریه‌پردازان اولیه نوسازی، عامل‌های فرهنگی، اجتماعی، تاریخی، روانی و ساختارهای داخلی کشورهای جهان سوم، در تضاد با توسعه هستند. از دیگر فرض‌های بنیادین این نظریه، دوگانه‌انگاری سنت و نوشدگی است. نوسازی کلاسیک بر این باور است که نوسازی فرایندی با مراحل مختلف است؛ از مرحله سنتی و ابتدایی به تدریج به مرحله پیچیده و سرانجام با ساختارهای جداگانه به پایان می‌رسد. از این رو نوسازی فرایندی طولانی است و با تغییر تدریجی و تکاملی ایجاد می‌شود، نه با انقلاب و تحول‌های انقلابی. این نظریه، نوسازی را فرایند اروپایی‌شدن می‌داند و بر این نکته تأکید دارد که کشورهای جهان سوم باید از کشورهای اروپای غربی برای رسیدن به توسعه پیروی کنند (Soo, 2001: 48-49).

توسعه در نگاه اندیشمندان باورمند به نوسازی، تعریف‌های مختلفی دارد. ماکس وبر^۱ نوسازی را با عقلانی‌شدن جوامع پیوند می‌دهد (Azkia, 2002: 9). دانیل لرنر^۲ نوسازی را به مفهوم فرایند تغییر اجتماعی می‌داند. در این فرایند کشورهای کمتر توسعه‌یافته، ویژگی‌های معرف جوامع توسعه‌یافته را به دست می‌آورند (Saei, 1999: 28). مایرون واینر^۳ شهری‌شدن، صنعتی‌شدن، دنیاگرایی، دموکراتیک‌کردن، آموزش و دسترسی به وسایل ارتباط جمعی را جنبه‌های مهم نوسازی جوامع توسعه‌یافته می‌داند که همه با یکدیگر در ارتباط هستند (Wiener, 1976: 52). نظریه نوسازی، به‌ویژه نوسازی اولیه یا کلاسیک خود از دو نظریه مهم دیگر تأثیر پذیرفته است. تکامل‌گرایی^۴ و کارکردگرایی^۵، بنیادهای نظری نظریه نوسازی را می‌سازند. فرض اصلی تکامل‌گرایان این است که تغییرهای اجتماعی، آرام، تدریجی و انباشتی است (Soo, 2001: 32). مفهوم کانونی و اساسی در نظریه کارکردگرایی، واژه کارکرد است. کارکرد به معنی نتیجه و اثری است که سازگاری ساختاری مشخص، اجزای آن را با شرایط لازم محیط فراهم می‌کند (Ritters, 2014: 24).

برخلاف نظریه نوسازی اولیه که به رویارویی سنت و نوشدگی باور دارد، نوسازی متأخر که در دهه ۱۹۶۰ شکل گرفت، از امکان ارتباط سنت و نوشدگی سخن می‌گوید. نوسازی متأخر، تغییر اجتماعی را فرایندی یک‌سویه و تک‌خطی نمی‌داند. نظریه‌های نوسازی جدید، تک‌خطی‌بودن توسعه را رد می‌کنند و آن را نژادپرستانه می‌دانند. به باور نوسازی متأخر جهان سوم می‌تواند مسیر ویژه خود را بیاماید و الگوی خودش را انتخاب کند.

مشهورترین نظریه‌پرداز و نماینده برجسته نوسازی متأخر ساموئل هانتینگتون^۶ است. وی هم‌زیستی میان سنت و نوشدگی را امکان‌پذیر می‌داند و می‌گوید حتی ممکن است نوسازی سنت را تقویت کند. به نظر وی، در جامعه سنتی نیز می‌توان ویژگی‌های نوینی مانند جهان‌گرایی، جهت‌گیری مبتنی بر پیشرفت و دیوان‌سالاری را یافت. هانتینگتون، مفهوم توسعه سیاسی را بر اساس میزان صنعتی‌شدن، تحریک و تجهیز اجتماعی، رشد اقتصادی و مشارکت سیاسی ارزیابی می‌کند. او می‌گوید در فرایند توسعه سیاسی تقاضاهای جدیدی به صورت مشارکت و داشتن نقش‌های جدیدتر پدیدار می‌شود. بر این اساس، نظام سیاسی باید ظرفیت لازم برای تغییر وضعیت را داشته باشد، در غیر این صورت با بی‌ثباتی و هرج‌ومرج روبه‌رو می‌شود (Huntington, 1987: 32-33).

¹. Max Weber

². Daniel Lerner

³. Myron Weiner

⁴. Evolutionism

⁵. Functionalism

⁶. Samuel Huntington

بیشتر نظریه‌پردازان مکتب وابستگی نیز رویارویی سنت و نوشدگی را انکار کرده‌اند. ژوزف گاسفیلد^۱، آندره گوندرفرانک^۲ و ادوارد سعید^۳ تضاد میان سنت و نوشدگی را نمی‌پذیرند. گاسفیلد می‌گوید سنت‌های قدیمی به‌ضرورت در تعارض با باورهای جدید قرار ندارد. می‌توان سنت‌های قدیم و جدید را در کنار هم قرارداد (Gusfield, 1967: 352). به نظر منتقدان، پارادایم نوسازی نقش سنت و نهادهای سنتی را نادرست‌بازنمایی می‌کند و سنت و نوشدگی را به‌عنوان دو پدیده‌اشتی‌ناپذیر و نامرتب‌به‌هم می‌پندارد (Ray, 2006: 24). چارچوب نظری این نوشتار مبتنی است بر برخی از فرض‌های نوسازی اولیه مانند اینکه توسعه موضوعی درونی و فرایندی پیچیده، تدریجی و تکاملی است و اینکه برخی از انگاره‌های نوسازی متأخر چون امکان تعامل میان سنت و نوشدگی، تک‌خطی‌نبودن توسعه و ضرورت توجه به سنت در فرایند توسعه متکی است.

مفهوم و شاخص‌های سنت افغانی

سنت افغانی در طول تاریخ شکل گرفته است و کارکردهای ویژه‌ای در جامعه داشته است. سنت افغانی، بیشتر محتوای اسلامی و مذهبی دارد، اما با گرایش‌های قومی، زبانی و محلی آمیخته شده است. شناخت جامعه افغانستان و فهم تحول‌های تاریخی آن در گرو شناخت سنت افغانی است. بی‌توجهی به ویژگی‌ها و کارکرد سنت افغانی، ما را در تحلیل بسیاری از پدیده‌های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی این کشور ناتوان می‌کند. منظور از سنت افغانی در این نوشتار ارزش‌ها، رسوم و رفتارهایی است که در درازای هزاران سال زندگی شکل گرفته و باورهای جمعی مردم افغانستان و رفتارهای آنان را شکل می‌دهد. سنت‌ها ریشه در اخلاق اجتماعی و شیوه زیست افغان‌ها دارد و مردم نسبت به آن به میزان زیادی وفادار هستند (Rasouli, 2007: 117).

نخستین و مهم‌ترین ویژگی سنت افغانی، مذهبی بودن آن است. اسلام در افغانستان میان مردم به‌ویژه در میان روستاییان نفوذ زیادی دارد. اولیور روا^۴ افغانستان‌شناس فرانسوی در مورد نفوذ اسلام میان دهقانان و روستاییان این کشور می‌نویسد: «فقط گفتن اینکه زندگی دهقان افغانی با اسلام آمیخته شده است، کافی نیست. اسلام برای آن‌ها افق فکری، نظام ارزش‌ها و مجموعه قوانینی است که رفتارهای‌شان را تبیین می‌کند، حتی اگر این قوانین با قواعد دیگری چون نظام قبیله‌ای مخلوط شده باشد» (Roa, 1990: 55). از آنجا که آموزه‌های مذهب تعبدی و دستوری هستند، نوعی مطلق‌گرایی و انعطاف‌ناپذیری را در پندارها و انگاره‌های اجتماعی و نیز در عمل و روابط جامعه قبیله‌ای افغانستان تحکیم کرده است (Vaezi, 1999: 46).

1. Joseph Gusfield

2. Andre Gunder Frank

3. Edward W. Said

4. Oliver Roa

دومین ویژگی سنت افغانی، قومی و قبیله‌ای بودن آن است. سنت و همه ساختارهای اجتماعی، فرهنگی و سیاسی در این کشور، سرشتی قومی دارد. حتی برخی بر این باور هستند که مهم‌ترین و بارزترین ویژگی جامعه افغانستان، قبیله‌ای بودن آن است (Saadat, 2014: 136). «فرهنگ و علایق ملی در افغانستان، قومی، طایفه‌ای و ناگسسته است» (Vaezi, 1999: 41). ریچارد تاپر^۱ می‌نویسد مفهوم قوم در نزد مردم افغانستان کاربرد گسترده‌ای دارد. همه روابط اجتماعی گروه‌ها و تضادها و تعارض‌های اجتماعی را در بر می‌گیرد (Sajjadi, 2017: 27). مذهب و قومیت در افغانستان، به صورت پیچیده‌ای با هم آمیخته شده‌اند. در این کشور در میان سنت و دین جدایی آشکاری نمی‌توان دید. در مواردی هم که اختلافی در میان سنت‌ها و شرع وجود داشته است، به طور معمول با پیروزی سنت همراه بوده است (Rasouli, 2007: 21).

یکی دیگر از مهم‌ترین ویژگی‌های سنت افغانی، ریشه‌دار بودن و اصیل بودن آن است. در این کشور، سنت از ابزارهای مهم، قدرتمند و تعیین‌کننده زندگی و شیوه رفتار مردم به‌ویژه در روستاها است. در افغانستان سنت و اندیشه سنتی، پشتوانه‌های قوی دینی، قومی و اجتماعی دارد. زندگی سیاسی و اجتماعی مردم افغانستان را در طول تاریخ، سنت‌های قومی، اجتماعی و مذهبی شکل داده است. روا می‌نویسد برخلاف بیشتر کشورهای جهان سوم، در افغانستان فرهنگ‌زدایی^۲ و بریدن از آداب و رسوم نیاکان رخ نداده است. جامعه روستایی، گذشته و هویت خود را فراموش نکرده است (Roa, 1990: 235). مردم افغانستان نسبت به سنت‌های ویژه کشورشان تعصب شدیدی دارند. چنانچه تهدید فرهنگ و سنت‌ها به شدت سبب برانگیخته شدن آنان می‌شود. بیشتر افغان‌ها حمایت از فرهنگ و سنت‌ها را از اولویت‌های زندگی خود می‌دانند (Marsden, 2015: 141). از دیگر ویژگی‌های سنت افغانی، حساسیت شدید مردم نسبت به حوزه خصوصی است. آنان در مورد حقوق و آزادی‌های فردی، ناموس، اموال، رسوم قبیله‌ای، ساختار قبیله، منطقه و محل سکونت خود بسیار حساس هستند. نه دولت‌ها، نه خان‌ها و نه روحانیان، حق کاریست فشار و زور در حوزه خصوصی را ندارند. فهم این بحث، دلیل بسیاری از قیام‌ها، شورش‌ها و انتقام‌های خونین در افغانستان است (Rasouli, 2007: 119 - 120).

سنت افغانی بسیار خشن و جنگ‌طلب است. خشونت در سطح دولت و نیز در جامعه افغانی، موضوعی معمولی، رایج و دیرین است. خشونت از ابزارهای مهم تداوم نظام‌های سیاسی استبدادی در این سرزمین بوده است. نبود تساهل و مدارای سیاسی در میان گروه‌ها و نیروهای سیاسی و اجتماعی و نیز در بین مردم از ویژگی‌های کهن فرهنگ سیاسی افغانستان است (Arefi, 2018: 104).

^۱ Richard Tapper

^۲ Deculturalization

بیگانه‌ستیزی و بیگانه‌هراسی را می‌توان از دیگر ویژگی‌های سنت افغانی دانست. بی‌اعتمادی نسبت به دیگران و تعریف‌کردن خود در دایرهٔ محدود نظام قبیله‌ای سبب شده است که انسان افغانستانی در روابطش با دیگران، نگاهی بدبین و همراه با تعصب در پیش بگیرد (Hamidi, 2018: 105). فرهنگ قبیله‌ای به‌عنوان فرهنگی اقتدارگرا، مرز خود و بیگانه را بر مرزهای قوم و قبیله استوار می‌کند. در این فرهنگ، افراد بیرون از قبیله، بیگانه و اعتمادناپذیر هستند (Babaei, 2014: 142). مرکزگرایی و دولت‌ستیزی را نیز می‌توان از ویژگی‌های سنت افغانی دانست. دولت در افغانستان، کمتر در روستاهای این کشور حاکم بوده است. در بیشتر زمان‌ها، دولت در این کشور، در کابل و شهرهای بزرگ حاکم بوده و در روستاها اثری از آن نبوده است. در افغانستان، «دولت همیشه چیزی غیر از روستایی بوده و میان روستایی و کارمند تحقیری استوار و برابر برقرار است» (Roa, 1990: 26).

نوگرایی چپ در افغانستان

دولت حزب دموکراتیک خلق برای نوسازی جامعهٔ سنتی و محافظه‌کار افغانستان، اقدام‌های متعددی در زمینه‌های مختلف انجام داد. اصلاحات ارضی، سوادآموزی و مشارکت و آزادی زنان در عرصهٔ سیاسی و اجتماعی برنامه‌های اصلی دولت چپ‌گرا برای نوسازی افغانستان بود.

الف) اصلاحات ارضی

برنامهٔ اصلاحات ارضی دولت حزب دموکراتیک خلق افغانستان در دوران زمامداری نور محمد تره‌کی (۱۹۷۸ تا ۱۹۷۹) آغاز شد. فرمان هشتم تره‌کی، در مورد اصلاحات ارضی بود. این فرمان که پرچالش‌ترین فرمان تره‌کی بود، توزیع رایگان زمین به ۲۷۰ هزار خانوادهٔ دهقان و محدودکردن حد نصاب مالکیت زمین به ۳۰ هکتار را وعده می‌داد (Mousavi, 2009: 111). تره‌کی هدف اصلی این برنامه را بهبود وضعیت کشاورزان، کارگران و روستائینان می‌دانست؛ اما هدف از اصلاحات ارضی، درهم‌شکستن کل چارچوب اجتماعی اقتصادی روستاهای افغانستان بود (Roa, 1990: 138). پس از تره‌کی در دولت حفیظ‌الله امین (۱۹۷۹) برنامهٔ اصلاحات ارضی متوقف شد. در دورهٔ زمامداری کوتاه امین از اصلاحات ارضی و دیگر برنامه‌ها و سیاست‌هایی دولت تره‌کی خبری نبود. وی در زمان زمامداری‌اش تلاش کرد اصلاحات دورهٔ تره‌کی را بی‌اهمیت و مخرب جلوه دهد و به‌گونه‌ای رفتار کند که نقشی در سیاست‌ها و اصلاحات دولت تره‌کی نداشته است. در حالی که امین قدرتمندین شخص در دورهٔ تره‌کی بود و در تصمیم‌گیری‌ها نقش اساسی داشت.

پس از حکومت امین، تهاجم شوروی و آغاز حکومت ببرک کارمل (۱۹۷۹ تا ۱۹۸۶) دورهٔ دوم نوگرایی چپ در افغانستان شروع شد. در حکومت کارمل، دوباره به برنامهٔ اصلاحات ارضی توجه شد. کارمل توجه ویژه‌ای به این برنامه داشت و مدتی رئیس کمیسیون اصلاحات ارضی

بود. وی اصلاحات ارضی را مهم‌ترین هدف کودتای ثور می‌دانست و در دوره زمامداری‌اش در مصاحبه با روزنامه «حقیقت انقلاب ثور» گفت: «وظیفه و مرکز انقلاب ملی و دموکراتیک، مسئله اصلاحات دموکراتیک ارضی است» (Land and Water to Peasants, 1984: 2). در دولت کارمل، تغییرهای مهمی در برنامه اصلاحات ارضی ایجاد شد. ببرک کارمل اشتباه‌ها و شتاب‌زدگی در مرحله اول اصلاحات ارضی را آشکارا پذیرفت. در این دوره برای اصلاح و ادامه اصلاحات ارضی، کمیسیون مختلط تشکیل شد که متشکل از اعضای سیاسی حزب دموکراتیک خلق و شورای وزیران بود. این کمیسیون تصمیم گرفت در فرمان هشتم تره‌کی اصلاحاتی ایجاد کند. در این کمیسیون چهار برنامه طرح‌ریزی شد: برنامه نخست، امکان انجام پژوهشی میدانی در مورد شیوه‌های مالکیت زمین و شیوه تطبیق برنامه اصلاحات ارضی را فراهم کرد. برنامه دوم، پژوهشی در مورد خطاهای دولت تره‌کی و مطالعاتی در مورد مشکلات قضایی بود که اصلاحات ارضی موجب آن‌ها شده بود. برنامه سوم، کمک به کشاورزان و توسعه مزارع دولتی ماشینی شده را در نظر داشت. برنامه چهارم بر بهبود نظام آبیاری در کشور متمرکز بود (Achievements of the April in Afghanistan, 1984: 15-17).

در دوره کارمل تلاش شد مسئله اصلاحات ارضی و آب هم‌زمان و هم‌سان حل شود. در مرحله نخست اصلاحات ارضی، مسئله تعیین حقا به برای دهقانانی که تازه صاحب زمین می‌شدند، حل نشده بود (Sistani, 1988: 133). به این منظور، قانون آب و میزان مقررشده استفاده از آب در کشاورزی تصویب شد. براساس این قوانین، توزیع آب برای آبیاری در کشاورزی با مشارکت مستقیم خود دهقانان تثبیت شد. بنا بر مقررات، در هر روستا که از منبع مشترک آبی استفاده می‌شد، میراب را دهقانان انتخاب می‌کردند (Keshmand, 2001: 822). در دولت نجیب‌الله (۱۹۸۶ تا ۱۹۹۲) برنامه اصلاحات ارضی پیگیری شد. در سال‌های حکومت نجیب‌الله، برنامه اصلاحات ارضی مانند دیگر برنامه‌ها و اقدام‌های او، زیر تأثیر سیاست مصالحه ملی (ختم جنگ و آشتی با مخالفان مسلح) قرار داشت. در شرایط آشتی ملی، اصلاحات ارضی محتوای جدیدی یافت و قانون آن اصلاح شد. در این قانون بیشترین حد زمین‌داری به‌جای حدود ۱۲۱ هزار متر مربع پیشین، حدود ۴۰۴ هزار متر مربع تعیین شد (Sistani, 1988: 145-148).

ب) سوادآموزی

برنامه سوادآموزی بر مبنای ایدئولوژی چپ، مانند اصلاحات ارضی، در دوره زمامداری تره‌کی آغاز شد. از همان آغاز، این برنامه موجب برانگیختن واکنش‌ها و حساسیت‌های جدی در میان روستاییان شد. به نوشته کشتمند، در مواردی شماری از داوطلبان سوادآموزی در روستاها و در مسجدها، زنان را نیز به حضور در کلاس‌های سوادآموزی وادار کردند (Keshmand, 2001: 528). نخستین برخورد شدید میان حکومت و روستاییان، هنگامی به وجود آمد که

سربازان با زور زنان را از خانه‌هایشان بیرون آوردند تا در کلاس‌های سوادآموزی وارد شوند. این روش با رسوم افغانی در تضاد بود (Arnie, 1988: 90). برنامه سوادآموزی در دوره زمامداری حفیظ‌الله امین تعلیق شد؛ اما در دولت ببرک کارمل گسترش یافت. در سال‌های نخست زمامداری نجیب‌الله، برنامه سوادآموزی ادامه یافت، ولی در سال‌های پایانی زمامداری او این برنامه به‌تقریب متوقف شد. همچون سوادآموزی، اصلاحات ارضی در روستاها متمرکز بود. دولت حزب دموکراتیک خلق می‌خواست با این برنامه، پایگاه اجتماعی خود را در روستاها تقویت کند. رژیم بر این باور بود که می‌توان به‌وسیله سوادآموزی، سلطه روحانیان را در مناطق روستایی از میان ببرد (Arnie, 1988: 90).

پ) مشارکت و آزادی زنان

در دولت تره‌کی در جهت تغییر وضعیت زنان و مشارکت آنان در زندگی سیاسی و اجتماعی، در چارچوب باورهای چپ و سوسیالیستی، مهم‌ترین اقدام صدور فرمان هفتم تره‌کی در ۱۷ اکتبر ۱۹۷۸ در مورد تساوی حقوق زن و مرد، جلوگیری از ازدواج‌های اجباری و تجهیزیه‌های کمرشکن و جلوگیری از ازدواج دختران نابالغ بود (Mousavi, 2009: 111). در دولت حفیظ‌الله امین، سیاست‌های دولت تره‌کی در مورد زنان تعلیق شد، اما در دولت کارمل و نجیب‌الله، دوباره به مسائل زنان توجه شد. در دوره دوم نوگرایی چپ‌گرایانه در جهت مشارکت سیاسی، اجتماعی و اقتصادی زنان، اقدام‌های زیادی از جمله، اصلاحاتی در قوانین و ساختارهای اداری انجام و زمینه برای مشارکت سیاسی و اداری زنان انجام شد. در دولت جناح پرچم، برخی زنان به‌عنوان وزیر به کابینه وارد شدند. همچنین در این دوره، «شورای سراسری زنان افغانستان» فعالیت چشمگیری داشت.

سیاست‌های دولت حزب دموکراتیک خلق به‌ویژه دولت کارمل و نجیب‌الله در زمینه حقوق و مشارکت زنان دستاوردهایی داشت. در کابل و مراکز استان‌ها، وضعیت زنان بهبود یافت و مشارکت زنان در اداره‌های دولتی و نهادهای تعلیمی و خصوصی افزایش یافت. آنتونیو جیوستوزی^۱ افغانستان‌شناس ایتالیایی در این زمینه می‌نویسد: در دوره حکومت حزب دموکراتیک خلق، محیط تازه‌ای برای زنان در شهرهای اصلی به وجود آمد. این موضوع در مورد اشتغال نیز درست است. به‌گونه‌ای که در برخی از مشاغل تعداد بی‌سابقه‌ای از زنان استخدام شدند. به‌طور کلی در اداره‌های دولتی در تابستان ۱۹۸۸، ۶، ۱۸ درصد کارمندان زن بودند. در وزارت آموزش و پرورش در سال ۱۹۸۷ بالاترین درصد، یعنی حدود ۴۳ درصد کارمندان زنان بودند. ۱۵ درصد کارمندان وزارت ارتباطات نیز زن بودند. در سال ۱۹۸۶ حدود ۲۷۰ هزار زن در افغانستان مشغول به کار بودند. در سال ۱۹۷۸ فقط ۵ هزار زن شاغل بودند. تحصیلات زنان براساس آمارهای ملل متحد نسبت به دوران پیش از کودتای ثور، رشد درخور

¹. Antonio Giustozzi

توجهی داشت. در سال ۱۹۸۶ بیش از نیمی از ۸۸۰۰ دانشجوی دختران بودند، اما در مناطق روستایی به طور تقریبی هر نوع فعالیت در عرصه آزادی زنان پس از سال ۱۹۷۹ متوقف شد (Giustozzi, 2007: 36).

جدول ۱. فرمان‌های هشت‌گانه نورمحمد تره‌کی

شماره فرمان	تاریخ صدور	خلاصه فرمان
اول	۱ مه ۱۹۷۸	- تشکیل شورای انقلابی متشکل از ۳۵ عضو اصلی و جایگزین - تعیین تره‌کی به‌عنوان رئیس شورای انقلابی و نخست‌وزیر
دوم	۲ مه ۱۹۷۸	- تعیین ببرک کارمل به‌عنوان معاون شورای انقلابی و معاون نخست‌وزیر - تعیین حفیظ الله امین به‌عنوان معاون نخست‌وزیر و وزیر خارجه - معرفی ۱۹ عضو کابینه
سوم	۱۴ مه ۱۹۷۸	- لغو قانون اساسی جمهوری محمد داوود - دستور ایجاد محاکم ملی و نظامی
چهارم	۱۲ ژوئن ۱۹۷۸	- تغییر رنگ پرچم سه رنگ افغانستان به رنگ سرخ - تغییر نشان ملی که محراب و منبر بود به نشان حزب دموکراتیک خلق - اعلام تساوی حقوق اقوام و اقلیت‌ها
پنجم	۱۲ ژوئیه ۱۹۷۸	- اعلام لغو تابعیت محمد ظاهرشاه پادشاه پیشین و ۲۳ تن از اعضای خانواده او
ششم	۱۲ ژوئیه ۱۹۷۸	- لغو بدهی دهقانان از قرض‌های ۳۰ میلیارد افغانی (معادل یک میلیارد دلار) - در اختیار گذاشتن زمین‌های اجاره‌ای به مالکان اصلی
هفتم	۱۷ اکتبر ۱۹۷۸	- اعلام تساوی حقوق مرد و زن بنابر منشور حقوق بشر - جلوگیری از ازدواج‌های اجباری و منع ازدواج دختران نابالغ - تعیین مهریه زنان ۱۰ درهم شرعی (۳۰۰ روپیه افغانی)
هشتم	۱۲ دسامبر ۱۹۷۸	- توزیع رایگان زمین به ۲۷۰ هزار خانواده - محدود کردن حد نصاب مالکیت زمین به ۳۰ هکتار

Source: Mesbahzadeh, 2009, 21-204

کشمکش سنت افغانی با نوگرایی چپ‌گرایانه

از آغاز روند نوگرایی چپ‌گرایانه، سنت افغانی با توجه به سرشت، نفوذ، ویژگی‌ها و کارکردی که در جامعه افغانستان داشت، هویت خود را در خطر دید و برای دفاع از خود و ارزش‌هایش به رویارویی با آن برخاست. نوگرایی چپ‌گرایانه با شتاب آغاز شد؛ اما هرچه از عمر آن می‌گذشت، روند آن آرام‌تر شد. برعکس، مبارزه سنت افغانی و حفاظت پیروان آن در برابر نوگرایی چپ، آهسته شروع شد و با گذشت زمان اوج گرفت. در این کشمکش، سنت

افغانی از همه ظرفیت‌های خود استفاده کرد و سرانجام پیروز شد. روند نوگرایی چپ با فرمان‌های انقلابی و حمله به سنت و ارزش‌های سنتی افغانی آغاز شد. نوگرایی چپ در برابر سنت افغانی، رویکردی تهاجمی و ویرانگرانه در پیش گرفته بود. پیش از دولت چپ‌گرای حزب دموکراتیک خلق، دیگر دولت‌های افغانی نیز برنامه‌های اصلاحی را برای نوسازی این کشور عملی کرده بودند، اما این دولت‌ها به صورت مستقیم و آشکار با سنت دشمنی نکرده بودند. برای نمونه، نوگرایی لیبرال^۱ در دوره پادشاهی امان الله (۱۹۱۹ تا ۱۹۲۹) هرچند با شتاب عملی شد، اما در پی نابودی سنت نبود. شاید بتوان گفت نوگرایی دوره امانی در بدترین صورت ممکن در پی دگرگون کردن سنت بود، نه نابودی آن. در دوره پادشاهی محمد ظاهر (۱۹۳۳ تا ۱۹۷۳) و نیز در دوره ریاست‌جمهوری محمد داوود (۱۹۷۳ تا ۱۹۷۹) تلاش شد با سنت افغانی تعامل و از برانگیختگی سنت و نیروهای آن تا حد امکان جلوگیری شود. برخلاف این دولت‌ها در دولت حزب دموکراتیک خلق به ویژه در دوره تره‌کی و امین، آشکارا با سنت افغانی دشمنی شد. برنامه‌های اصلاحی تره‌کی، اعلام جنگ بر ضد سنت افغانی بود. از این رو سنت افغانی ناگزیر شد در برابر اصلاحات چپ‌گرایانه و رادیکالی، واکنش نشان دهد، در وضعیتی انقباضی قرار گیرد و تحریک شود.

الف) سنت افغانی و اصلاحات ارضی

برنامه اصلاحات ارضی دولت حزب دموکراتیک خلق، موجب تثبیت قدرت دولت و برچیدن و تضعیف قدرت‌های محلی و قبیله‌ای می‌شد. روحانیان، زمین‌داران و رؤسای اقوام، منافع اجتماعی‌شان را در خطر می‌دیدند. این برنامه موجب از دست دادن نفوذ محلی این گروه‌ها می‌شد. از این رو آنان به عنوان پاسداران سنت، با این برنامه مخالفت کردند و مانع اجرای آن شدند. روحانیان محلی، زمین‌داران و رؤسای اقوام در برابر برنامه اصلاحات ارضی متحد شدند. آنان منافع و دشمن مشترک داشتند. به نظر می‌رسد سه عامل مهم در اتحاد آنان نقش داشت: منافع مشترک، دشمن مشترک و ارزش‌ها و باورهای مشترک.

اسلام به عنوان یکی از شاخص‌های سنت افغانی در ایجاد اتحاد میان مخالفان دولت چپ‌گرا و نوگرایی چپ‌گرایانه نقش مهمی داشت. پژوهشگران زیادی در آثارشان به نقش وحدت‌آفرین اسلام در اتحاد نیروهای مخالف دولت چپ‌گرا اشاره کرده‌اند. به باور شهرانی، مذهب در اتحاد‌های شکننده در بین سنت‌گرایان و اسلام‌گرایان توانست برای مردم و گروه‌های سیاسی ناهماهنگ، همبستگی عمومی و گفتمانی ایجاد کند. مبارزه آن‌ها ضد بی‌خدایی و کفری دیده می‌شد (Shahrani, 2013). خسروشاهی بر این باور است که اسلام میان مردم وحدت عمل به وجود آورد و آن‌ها را از انگیزه‌ای ویژه بر ضد شوروی و حاکمیت در فرمان آن بهره‌مند کرد.

¹. Liberal Modernization

(Khosrowshahi, ۱۹۹۱: 111). چنگیز پهلوان می‌نویسد نیروهای مختلفی که بر ضد دشمن واحد مبارزه می‌کردند، وحدت نظر و گاه وحدت عمل داشتند (Palavan, 1992: 62).

روحانیان به کمک اسلام و شعائر مذهبی توانستند مردم را بر ضد برنامه اصلاحات ارضی بسیج و از همکاری با مجریان برنامه بازدارند. دهقانانی که به آن‌ها زمین داده شده بود، به روحانی روستا و امام جماعت که رهبر دینی‌شان بود، مراجعه می‌کردند و از او در این مورد فتوا می‌خواستند. چون وی به آنان می‌گفت این زمین، مال غصبی و درآمدهای آن به صورت شرعی حرام است، دهقانان با مالک پیشین یا ورثه او قرار می‌گذاشتند زمین را به مانند گذشته کشت و محصول را به همان ترتیب تقسیم کنند. به این صورت، برنامه تقسیم زمین در عمل با شکست روبه‌رو شد (Farhang, 2001: 930).

روحانیان و رهبران قبیله‌ها، دو ستون اصلی جامعه سنتی افغانستان هستند (2006: 55 Ariyanfar). در روستاهای افغانستان، پیرمردان قبیله اقتدار اخلاقی دارند. جوانان همیشه در زندگی شخصی و رسمی از آن‌ها پیروی می‌کنند. اعتبار اجتماعی سالمندان با تجربه وقتی بیشتر منبع قوت اخلاقی می‌شود که همراه با نفوذ روحانی باشد (Rustar Taraki, 1998: 38).

زمین‌داران و رؤسای اقوام در اتحاد با روحانیان نقش مهمی در شکست اصلاحات ارضی داشتند. آنان با استفاده از قومیت و نفوذ آن در جامعه و روحیه و ویژگی مرکزگرایی، توانستند روستاییان را بر ضد این برنامه بسیج کنند. در جریان عملی کردن برنامه اصلاحات ارضی، نقش و اعتبار اجتماعی و سنتی رؤسای اقوام و زمین‌داران نادیده گرفته شد. عبدالکریم میناق وزیر دارایی افغانستان در دولت تره‌کی می‌نویسد: در جریان اصلاحات چپ‌گرایانه با برخی گروه‌ها و افراد از جمله با زمین‌داران رفتار نادرستی شد. تطبیق محتوای این فرمان‌ها (فرمان‌ها هشت‌گانه تره‌کی) بسیار شتاب‌زده و نسنجیده انجام شد. با صاحبان زمین، سودخواران و والدین دخترها و پسرها اهانت‌آمیز، حقارت‌بار و تحریک‌برانگیز برخورد می‌شد (2022: 336 Misaq).

سید محمد گلاب‌زوی وزیر کشور دولت تره‌کی می‌گوید در جریان انجام اصلاحات برخوردهای فراقانونی می‌شد: «در مجموع برخورد با مردم بسیار زشت بود. کلتور (فرهنگ) و عنعنات (آداب و رسوم) مردم را در نظر نگرفته با مردم رفتار می‌کردیم. بدون محکمه (محاکمه) بندی کردن (زندانی کردن)، بدون محکمه کشتن، بدون محکمه فراری کردن یا بدون محکمه اموالش را ضبط کردن، این در هیچ قانون دنیا نیست» (Tanin, 2005: 249).

نظر صدیق فرهنگ، تاریخ‌نگار افغانستانی، رفتار خشونت‌بار و مغرورانه و اهانت‌آمیز کارمندان دولت با مالکان زمین که بیشتر افراد سالخورده و در نگاه مردم محترم و با ایشان دارای رابطه قومی و خویشاوندی بودند؛ بر آن‌ها تأثیر منفی گذاشت و موجب نفرت شد (2001: 929 Farhang).

در روستاها، فرمان‌ها به‌طور خشونت‌آمیز تطبیق می‌شدند. مسئولان و مأموران اجرای فرمان‌ها در برابر اهالی روستاها، متکبر و مغرور بودند. آنان از ادبیات خاصی مانند شیوه تولید، اتحاد

میان کارگران و دهقانان، خلق کارگر، مرگ به فئودال ها و مرگ به واپس‌گرایان استفاده می‌کردند. این چنین واژه‌هایی در روستاها بیگانه بود و روستاییان آن را خلاف ارزش‌های دینی می‌پنداشتند (Edwards, 2002: 67). دولت می‌خواست با انجام اصلاحات ارضی، رابطه ارباب‌رعیتی میان زمین‌داران و کشاورزان را دگرگون کند؛ اما چون رابطه تاریخی و عمیقی میان کشاورزان و صاحبان زمین وجود داشت، در این زمینه موفق نشد. کشاورزان تمایلی به تغییر روابط خود با مالکان زمین نداشتند. رعیت‌ها بیشتر با مالکان خویش، پیوندهای مذهبی عشیره‌ای و خانوادگی داشتند و حاضر نبودند از اقتدار آنان سرپیچی کنند (Parenti, 2012). حمایت زمین‌داران بزرگ از کشاورزانی که در مزارعشان کار می‌کردند، سبب ایجاد رابطه اقتصادی و اجتماعی پیچیده‌ای میان زمین‌داران بزرگ و کشاورزان شده بود، مانند رابطه کارمندان با دولت (Dupree, 1980: 15). در بسیاری از مناطق به‌محض ورود کمیسیون اجرای اصلاحات ارضی، شورش و قیام مردمی به راه می‌افتاد. در مناطقی که اصلاحات انجام شد مانند هرات، فراه، نیمروز، لوگر، کنر و بدخشان، در جایی که مالک و دهقان از یک قوم بودند اصلاحات را نپذیرفتند (Rasouli, 2007: 194).

هدف دولت این بود که با برنامه اصلاحات ارضی و توزیع زمین، حمایت روستاییان را به‌دست آورند و در روستاها نفوذ کنند؛ اما برنامه اصلاحات ارضی نتیجه معکوس داشت. به نوشته فرهنگ، رهبران حزب دموکراتیک خلق تصور می‌کردند که کشاورزان هیچ آرزویی در زندگی جز به‌دست‌آوردن زمین ندارند. اگر آنان صاحب زمین شوند از همه ارزش‌های سنتی چشم‌پوشی می‌کنند. اما تصور دولت و حزب هنگامی با شکست روبه‌رو شد که در نزد روستاییانی که به رویارویی با دولت برخاستند و کشته یا دستگیر می‌شدند، اسناد توزیع زمین به دست آمد و معلوم شد از کسانی هستند که از دولت زمین گرفته‌اند (Mir Mohammad Sadiq, 2001: 929). جامعه روستایی افغانستان از نظر فکری برای دریافت زمین‌های زمین‌داران بزرگ آماده نبود و دهقانان زیرسلطه روابط فئودالی بودند (Glouhkoded, 1981: 253-257).

مرکزگریزی و دولت‌ستیزی از ویژگی‌های سنت افغانی، در شکست برنامه اصلاحات ارضی نقش داشت. اجرای اصلاحات موجب نفوذ و سلطه دولت مرکزی در روستاها می‌شد و افزون بر اینکه منافع روحانیان محلی، زمین‌داران و سران اقوام را با خطر روبه‌رو می‌کرد، با روحیه مردم و ساختارهای سنتی روستاییان سازگار نبود. به نظر فرهنگ، هنگامی که دولت خلقی خواست با عنوان اصلاحات حاکمیت خود را بر همه شئون زندگی مردم تحمیل کند، دوباره حس گریز از مرکز بیدار شد (Farhang, 2001: 933). مبارزان احزاب اسلامی بیشتر همین روستاییان و کارگران بودند. آنان به موازات کار روزانه روستایی و کارگری، شب هنگام در نبرد مسلحانه ضد دولت، نقش اصلی را به عهده داشتند (Khosrowshahi, 1991: 10).

ب) سنت افغانی و سوادآموزی

پس از اصلاحات ارضی، سوادآموزی، دومین برنامه مهم دولت چپ‌گرا در روستاها بود. این برنامه نیز مانند اصلاحات ارضی با شکست روبه‌رو شد. ساختارهای اجتماعی و فرهنگی روستاها با برنامه سوادآموزی در تضاد بود. رفتار آموزگاران بیشتر با سوادآموزان آمرانه بود. حضور اجباری سالخوردگان و نیز در مواردی مختلط‌بودن کلاس‌های مردان و زنان، با ارزش‌های اجتماعی و اعتقادی روستاییان در تضاد بود. رهبران حزب دموکراتیک خلق تصور می‌کردند مبارزه با بی‌سوادی موجب می‌شود ایدئولوژی چپ‌گرایی گسترش یابد و نفوذ روحانیان بر مردم از میان برود. آنان تصور می‌کردند مذهب کشاورزان را ناتوان کرده است و دهقانان منافع خود را نمی‌شناسند. برای اینکه دهقانان حامی انقلاب شوند، کافی است به آنان زمین داده شود و به کمک مبارزه با بی‌سوادی افکار آنان روشن شود (Roa, 1990: 132-133). باورهای اجتماعی و اعتقادی روستاییان، وضعیت ساختاری روستاها، روحانیان و مالکان در شکست برنامه سوادآموزی نیز سهم داشت. صالح محمد زیری، وزیر کشاورزی و اصلاحات ارضی در دولت نورمحمد تره‌کی می‌گوید: «در شروع روستاییان خشنود بودند، اما وقتی فهمیدند ما کمونیست هستیم، رفتارشان نسبت به ما عوض شد. مردم می‌گفتند ما به اسلام ایمان نداریم و البته بی‌راه هم نمی‌گفتند. آن‌ها به خوبی می‌دیدند که نماز نمی‌خوانیم. زنان را از سنگینی بار جهیزیه رها کرده بودیم و همین مردم می‌گفتند که ما طرفدار بی‌بندوباری هستیم» (Parenti, 2012).

آنچه به شیوه‌ای ویژه احساسات مردم را جریحه‌دار کرد، تأسیس کلاس‌های سوادآموزی زنان در روستاها و مجبورکردن زنان شوهردار و دختران جوان به شرکت در آن‌ها بود (Roa, 1990: 88). جنگ‌جویی از دیگر ویژگی‌های سنت افغانی بود. به نظر می‌رسد در کنار عامل‌های دیگر، این ویژگی نیز موجب شد تلفات سنگینی به دست‌اندرکاران برنامه سوادآموزی وارد شود؛ چنانچه شمار زیادی از آموزگاران و کارکنان سوادآموزی در روستاها و شهرستان‌ها را، روستاییانی که بیشتر به گروه‌های جهادی پیوسته بودند، از پا درآوردند. فقط در بهار ۱۹۸۳ بیش از صد معلم به قتل رسیدند. در مجموع تا اکتبر ۱۹۸۶ بیش از ۲۰۰۰ آموزگار به قتل رسیدند و ۲۰۰۰ مدرسه تخریب شد. پیش از پایان سال ۱۹۸۳، حدود ۹۰۰۰ معلم مورد توهین و آزار جسمی قرار گرفته بودند (Giustozzi, 2007: 38).

پ) سنت افغانی و مشارکت زنان

برنامه‌های دولت حزب دموکراتیک خلق برای مشارکت و آزادی زنان، بیشتر بر کابل و شهرهای مهم افغانستان متمرکز بود. فرهنگ شهری و سلطه دولت در شهرها، در اجرای سیاست‌های آن در مورد زنان کمک زیادی کرد و در مقایسه با اصلاحات ارضی و سوادآموزی، دستاورد بیشتری داشت و با آن مخالفت کمتری شد. در شهرها مردم برای پذیرش تغییرها آمادگی بیشتری داشتند. آنچه موجب مخالفت شهرنشینان با دولت شد،

همان‌گونه که اولیور روا می‌نویسد خشونت کور رژیم بود (Roa, 1990: 147). دولت در شهرها، روحانیان، چپ‌گرایان مائوئی و مخالفان سیاسی خود را به شدت سرکوب می‌کرد. هرچند با مشارکت سیاسی و اقتصادی زنان در شهرها مخالفت کمتری می‌شد؛ حضور زنان در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی و فرهنگی، چندان سنخیتی با سنت افغانی نداشت. روحانیان، مذهبیان، حافظان و پیروان سنت از این موضوع رضایت نداشتند. سنت افغانی با کار و آزادی و نقش داشتن زنان در خارج از خانه موافق نیست. بر مبنای اصول پشتون‌والی زنان حق کار و آموزش ندارند. بیرون از خانه نمی‌توانند حضور یابند و مکلف به کار در امور خانوادگی و خانه هستند (Marsden, 2001: 9). البته برخی زنان در شهرها، مدافع ارزش‌های سنتی بودند. آنان با اصلاحات و سیاست‌های دولت مخالف بودند. شماری از آنان عضو احزاب و گروه‌های اسلامی بودند و برخی دیگر به صورت مستقل می‌رزمیدند. آن‌ها در عملیات مسلحانه شرکت و اعلامیه پخش می‌کردند، برای انتشار اخبار تلاش می‌کردند و در حمل سلاح و تجهیزات شرکت داشتند. حتی برخی از آن‌ها در کار بمب و مین‌گذاری در مناطق راهبردی سهیم بودند (Dietl, 1986: 325).

نتیجه

سنت افغانی از عامل‌های مهم در شکست نوگرایی چپ‌گرایانه در افغانستان بود. سنت افغانی نقش‌های پیچیده و متعددی در ناکامی برنامه‌های اصلی نوگرایی چپ، مانند اصلاحات ارضی، مبارزه با بی‌سوادی و مشارکت و آزادی سیاسی و اجتماعی زنان داشت. در گام نخست، سنت افغانی به‌عنوان نیروی وحدت‌آفرین، حافظان و پیروان خود را بر ضد چپ‌گرایی و نوگرایی چپ‌گرایانه متحد کرد. با وجود اختلاف‌هایی که میان نیروهای مخالف چپ وجود داشت، همه توافق داشتند که اصلاحات اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی چپ‌گرایانه که سرشت سوسیالیستی و غیردینی داشتند در تضاد با ارزش‌های اسلامی و سنتی هستند و مقاومت در برابر آن امری دینی و میهنی است.

سنت افغانی به مبارزه با نوگرایی چپ‌گرایانه، انگیزه بخشید. اسلام به‌عنوان شاخص و مؤلفه اصلی سنت افغانی، موجب تحریک احساسات و انگیزه‌های پیروان سنت به‌ویژه روستاییان شد. آنان به احزاب سیاسی اسلامی (تنظیم‌های جهادی) پیوستند تا بر ضد دولت چپ‌گرا و برنامه‌های اصلاحی آن مبارزه کنند. احزاب سیاسی اسلامی، به آسانی توانستند از میان روستائینان سربازگیری کنند و با عنوان «جهاد مقدس» آنان را سازماندهی کنند. سپس زمینه نبرد مستقیم و مداوم را برای آنان در رویارویی با دولت حزب دموکراتیک خلق فراهم کردند. مشروعیت‌بخشی به نیروهای مخالف نوگرایی چپ‌گرایانه، از دیگر نقش‌های سنت افغانی بود. پاسداران سنت به آسانی توانستند در میان مردم و به‌ویژه در روستاها که پایگاه اصلی سنت بود، ذهنیت مردم را آن‌گونه شکل دهند که مردم آنان را حق و طرف مقابل را

باطل مطلق بدانند. تجربه اصلاحات حزب دموکراتیک خلق می‌تواند برای نیروهای طرفدار نوگرایی در افغانستان مهم باشد. سنت افغانی در رویارویی با رویکردهای متفاوت نوگرایی، همواره پیروز میدان بوده است. از این رو برانگیختگی و تحریک سنت بر روند نوسازی افغانستان برای ندی منفی خواهد داشت.

References

- Achievements of the April Revolution in Afghanistan** (1984), Kabul: Information and Press Department, Ministry of Foreign Affairs Afghanistan.
- Andishmand, Mohammad Ikram (2009), **People's Democratic Party of Afghanistan: Coup d'état, Sovereignty and Collapse (1978-1992)**, Kabul: Maiwand Publishing, [in Persian].
- Ali Babaei, Yahya and Avazali Saadat (2014), "Elites and Failures of Modernization in Afghanistan", **Social Cultural Marefat**, Vol. 6, No. 1, pp. 125-145, Available at: <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1084204/>, (Accessed on: 2/5/2024), [in Persian].
- Alizadeh, Abdul Wahid, (2021), "Intellectual-Political Currents of Leftism in Afghanistan", **Rana**, Vol. 1, No. 18, Available at: <https://www.research.ru.edu.af/en/doi/full/55/606c3efd73b/34>, (Accessed on: 20/4/2024), [in Persian].
- Ansari, Bashir Ahmad (2015), **Tribal Mentality**, California: Author Publishing, [in Persian].
- Arefi, Mohammad Akram and Rubineh Hamidi (2018), "The Role of Political Culture in Political Participation of Afghanistan (2001-2016)", **Kateb Scientific-Research Quarterly**, Vol. 5, No. 11, pp. 101-121, Available at: research.kateb.edu.af/dari/, (Accessed on: 25/4/2024), [in Persian].
- Arianfar, Aziz (2006), **Afghanistan in the Cyclone of History**, Kabul: Maiwand Publishing, [in Persian]
- Arnie, George (1988), **Afghanistan; The Crossing of the Conquerors**, Translated by Mohammad Yusuf Elmi and Habibur Rahman Halle, Peshawar: Maiwand Publishing, [in Persian].
- Arnold, Anthony (1985), **Afghanistan's Two-Party Communism: Parcham and Khalq**, Stanford: Stanford University.
- Arvand, Atiq (2020), **Socialism or Barbarism**, Kabul: Amiri Publications, [in Persian].
- Azkiya, Mustafa (2002), **Sociology of Development**, 4th Edition, Tehran: Kalameh Publication, [in Persian].

- Dietl, Wilhelm (1986), **Afghanistan Passage**, Translated by SMM Mohsenian, Mashhad: Cultural Deputy of Astan Quds Razavi, [in Persian].
- Dupree, Louis (1980), **Afghanistan**, Princeton: Princeton University Press.
- Edwards, David B (2002), **Before Taliban, Genealogies of the Afghan Jihad**, Los Angeles: University of California Press.
- Fassihi, Amanullah (2017), “Modernity and Epistemic Secularization in Afghanistan”, **Fourth International Congress of Islamic Humanities**, Available at: <https://icih.ir/wp-content/uploads/2020/01/6-5.pdf> (Accessed on: 25/4/2024), [in Persian].
- Giustozzi, Antonio (2007), **War, Politics and Society in Afghanistan (1978-1992)**, Translated by Asadollah Shafahi, Tehran: Erfan Publications, [in Persian].
- Glouhkoded, Vladimir (1981), **The Economy of Afghanistan, Independent: The Past and the Present**, Moscow: Academy of Sciences of the USSR, [in French].
- Gusfiled, Joseph R (1967), **Tradition and Modernity: Misplaced Polarities in the Study of Social Change**, New York: The American Journal of Sociology.
- Huntington, Samuel (1987), **Goals of Development**, Washington: Weiner.
- Keshmand, Sultan Ali (2001), **Political Notes and Historical Events**, Vol. 1, 2, and 3, Unplaced: Najib the Great Publisher, [in Persian].
- Khawati, Mohammad Shafaq (2011), “A Glimpse of the Intellectual and Political Currents of Afghanistan”, **Regional Researches**, No. 7, pp. 53-101, Available at: <https://ensani.ir/fa/article/314385>, (Accessed on: 10/5/2024), [in Persian].
- Khosrowshahi, Seyed Hadi (1991), **Islamic Movements of Afghanistan**, Tehran: Bureau of International Political Studies, [in Persian].
- Land and Water to Peasants** (1984), Kabul: Enghelab Thor Newspaper, [in Persian].
- Marsden, Peter (2001), **Afghanistan: Minorities Conflict and the Search for Peace**, Unplaced: Minority Rights Group International Report.
- Marsden, Peter (2015), **Taliban, War, Religion and the New Order in Afghanistan**, Translated by Kazem Piroozmand, Third Edition, the Ran Publishing Center, [in Persian].
- Mashouf, Mir Mohammad Yaqoob (2018), **The New Democratic Current: Sholay Javid (1965-2017)**, Kabul: Saeed Publications, [in Persian].
- Mesbahzadeh, Seyyed Mohammad Baqir (2009), **A Brief Political History of Afghanistan**, Tehran: Marandiz Publishing, [in Persian].

- Mir Mohammad Sadiq, Farhang (2001), **Afghanistan in the Last Five Centuries**, Tehran: Erfan Publications, [in Persian].
- Misaq, Abdolkarim (1401), **Memories, Conversations from the Past**, Kabul: Amiri Publications, [in Persian].
- Mousavi, Sayed Ali (2009), **Analytical History of Afghanistan, from Zahir Shah to Hamid Karzai**, Kabul: Balkh Press, [in Persian].
- Pahlavan, Changiz (1992), "Points on the Society and Culture of Afghanistan Today", **Knick Wisdom**, No. 55, Available at: <https://ensani.ir/fa/article/258743/>, (Accessed on: 8/5/2024), [in Persian].
- Parenti, Christian (2012), "Rethinking the Communist Experiment in Afghanistan" , Translated by Manouchehr Marzbanian, **The Diplomatic World**, Available at: <https://ir.mondediplo.com/article1865.htm/>, (Accessed on: 1/9/2012), [in Persian].
- Rahman, Tariq (1995), "Pashto Language and Identity Formation in Pakistan", **Contemporary South Asia**, Vol. 4, No 2, pp. 151-170, (doi: 10.1080/09584939508719759).
- Rasouli, Yasin (2007), **Traditional Response to Secularism in Afghanistan**, Tehran: Erfan Publication, [in Persian].
- Ray, Samirendra N. (2006), **Modern Comparative Politics: Approaches, Methods and Issues**: New Delhi: Prentice – Hall.
- Razavi, Absar Hussain (1989), **Afghanistan, Ten Years of Destruction and Tolerance**, Islamabad: Hassan Razavi's Publisher, [in Persian].
- Ritters, George (2014), **Sociological Theory**, Translated by Houshang Nayebi, Tehran: Ney's Publication, [in Persian].
- Roa, Oliver (1990), **Afghanistan, Islam and Political Modernism**, Translated by Abolhassan Sarvqad Moghaddam, Mashhad: Cultural Deputy of Astan Quds Razavi, [in Persian].
- Rustar Taraki, Mohammad Osman (1998), **Sociological Power Structures in Afghanistan**, Peshawar: Pashtun Culture and Customs Development Association, [in Persian].
- Saei, Ahmad (2015), **Third World Political-Economic Issues**, 16th Edition, Tehran: SAMT Publications, [in Persian].
- Sajjadi, Abdolghayoum (2017), **Political Sociology of Afghanistan**, Third Edition, Kabul: Khatam Al-Nabin University Press, [in Persian].
- Shafahi, Amanullah (2020), **Leftism in Afghanistan**, Kabul: Andisheh Foundation Publications, [in Persian].
- Shahrani, Mohammad Nazif (2013), "Islam and Government in Afghanistan", Translated by Abdul Khaliq Lalzad, **KhorasanZamin**, Available at:

- phd.read/php/etn.khorasanzameen.www//https (Accessed on: 25/10/2013), [in Persian].
- Sistani, Mohammad Azam (1988), **Land Relations and Approaches to the Land and Water Problem in Afghanistan** (1984), Kabul: Publisher of the Center for Social Sciences of the Academy of the Republic of Afghanistan, [in Persian].
- Soo, Alvin (2001), **Social Change and Development**, Translated by Mahmood Habibi Mazaheri, Tehran: Publication Institute for Strategic Studies, [in Persian].
- Tanin, Zahir (2022), **Afghanistan in the 20th Century**, Second Edition, Tehran: Erfan, [in Persian].
- Vaezi, Hamza (1999), "Afghanistan Crisis: Ethnicity, Challenges and Roots", **Seraj**, No. 18, Available at: <https://ensani.ir/fa/article/270133/>, (Accessed on: 11/05/2024), [in Persian].
- Vaezi, Hamza (2002), **Afghanistan and the Imperfect Structures of National Identity**, Tehran: Erfan, [in Persian].
- Wiener, Myron (1976), **Renovation of Society and a few Words about the Recognition of the Dynamics of Growth**, Translated by Rahmatollah Maragheh and Others, Third Edition, Tehran: Pocket Book Publishing Company, [in Persian].